

OL.TU.8.1 "Prusya Kralı ve Toplumsal Reform, Bir Prusyalı"

Makalesine Eleştirel Kenar Notları...

I. SUNUŞ

Marx'ın siyaset ve devlet eleştirilerini tek bir eserde toplamamış olması, Bernstein, Kautsky ve diğer revizyonistlerin bir devlet ("halkçı", "özgür", "demokratik"...) kuramı olduğunu iddia ettikleri "marksizm"i doğuran marifetlerini kolaylaştırmıştı.

Oysa Marx, 1842-44 arasında hegelcilik ve demokrasiden kopuşunun başlamasıyla birlikte, devlete karşı bir kitap yazmayı düşünüyordu. "İyi halk"ı "kötü devlet"in karşısına koyarak devletin yalnızca kuramsal bir eleştirisini yapan çağdaşlarından farklı olarak Marx, devletin temellerini üretimin toplumsal ilişkilerinde arar... bu da onu, kaçınılmaz olarak, politikanın eleştirisini ekonominin eleştirisinin mantıkî bir sonucu olarak kabul etmeye götürür. İşte bu yüzden, 1845'te Belçika'ya yerleşmesinden kısa bir süre önce, Marx Paris'te bir alman yayımcıyla "Ekonomi Politigin ve Politikanın Eleştirisi" başlığını taşıyacak olan iki ciltlik bir çalışmayı teslim etmeyi kabul ettiği sözleşmeyi imzalar. O anda, bu projeyi bütün hayatı boyunca geliştireceğini – ve tamamlanmamış olarak kalacağını – bir an olsun düşünmemiştii muhtemelen.

Bu çalışma, 1843-44 yıllarında gerçekleştirdiği çalışmaların sürekliliğini sağlamalıydı : "Hegel'in Devlet Felsefesinin Eleştirisi"ni, ama özellikle şu çalışmaları "Yahudi Sorunu", "Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi", "Prusya Kralı ve Toplumsal Reform, Bir Prusyalı" Makalesine Eleştirel Kenar Notları" ve "Paris Elyazmaları" olarak tanınan çalışmalarını kastediyoruz. Bu değişik metinlerde, Marx'ın burjuva toplumun tümüyle olan kopuşu sağlandı. Diyalektik ilişkileri içinde devletin ve paranın eleştirisi, bu çalışmaların anahtarıydı. Paranın, ekonominin, devletin ve ücretli emeğin vs. canlı olumsuzlaması olarak proletarya, bu eleştirilerin etkin öznesine dönüştü. Diğer tezler, başka kopuşlar, burjuva toplumuyla arasında oluşan çatlağı tamamlar : felsefenin aşılması, politikanın ve iktisadın fiilî olumsuzlamasıyla çakışır, ama eleştiri silâhı, silâhların eleştirisinin yerini alamaz... böylece proleter toplumsal devrim, tarihî bir ihtiyaç olarak ortaya çıkar ; proletaryanın kendini özgürleştirme, **insanın tümüyle özgürleşmesinin** temelidir artık.

Birkaç yıl sonra Marx, "sermaye", "toprak mülkiyeti", "ücretli emek" üzerine – giderek kısımlara, hatta ciltlere dönüşecek olan – "bölümler"den sonra, "devlet" üzerine de bir cilt tasarladığı çalışmasının yeni bir plânını yapar. Marx'ın bütün yaşamı boyunca sürdürdüğü yoğun militan yaşam, bu konuya düşündüğü gibi doğrudan yaklaşmasını ve diğer konulardan açıkça ayırt ederek incelenmesini engeller. Bazı kişilerin "Marx'ın devlet teorisi yoktur."¹ veya "Marx politikanın eleştirisini yapmaz." ya da daha kötüsü – bakuninci ve kautskici (daha sonra leninist-stalinist) efsaneyi ayakta tutabilmek için – sözümona "devlet hayranı" bir

Marx'tan aptalca söz etmelerine, böylesi iddialara izin veren olgu budur. Burada sunduğumuz metnin ve daha önce sözünü ettiğimiz 1843-44 yıllarında yazdığı metinlerin de ötesinde, Marx'ın eserinde, bu konudaki iddiaların kofluğunu açıkça gösteren başka belirleyici belgeler de var... Maximilien Rubel'le birlikte sayarsak :

- "Bakunin'in 'Devlet ve Anarşi' kitabına kenar notları" 1873
- "Alman İşçi Partisinin Gotha Programının Eleştirisi" 1875
- "Köylü Komünü ve Rusya'da Devrimci Perspektifler" (Vera Zasuliç'e cevap) 1881

M. Rubel açıklamasını şöyle sürdürür : "Bu üç belge, Marx'ın devlet üzerine yazmayı düşündüğü kitabın özünü oluşturur neredeyse."²

Marx'ın burada sunduğumuz "'Prusya Kralı ve Toplumsal Reform, Bir Prusyalı' Makalesine Eleştirel Kenar Notları"nı yazmaya iten koşullara gelince... "Etcetera"³ tarafından "Giriş Notu"nda kaleme alınmış bu koşulların bir betimlemesini buluyor ve aynen aktarıyoruz...

«1843 yılının sonunda Marx Almanya'yı terk eder ve başka alman aydınlarıyla birlikte Paris'e yerleşir. Pline Le Jeune'ün "İstedikimizi düşünebildiğimiz ve düşündüğümüzü söylediğimiz zamanların talihi, ne eşsiz bir talihmiş !" yorumunu hatırlatarak Marx'ı günlük liberal demokrat "La Gazette Rhénane"ın yöneticiliğinden istifaya iten Prusya hükümetinin sansüre ilişkin kararnamelerinin ardından, 1842'nin ocak-şubat aylarında, yukardaki yorumla bitirdiği "Prusya sansürünün son mevzuatı üzerine notlar" başlığıyla kaleme aldığı makale, bir yıl sonra Arnold Ruge'ün yönettiği İsviçre'deki "Anecdotes"da yayımlanır.

Marx Paris'e varır varmaz, A. Ruge'le birlikte "var olan her şeyin acımasız eleştirisini gerçekleştirme"yi hedefleyen yeni bir dergi tasarlar. Söz konusu dergi, ilk ve tek sayısı Şubat 1844'te yayınlanan "Fransız-Alman Yıllığı"dır. Burada Marx'ın iki makalesi yayımlanır : "Yahudi Sorunu" ve "Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Giriş". Marx bu ikinci makaleyi, 1843'ün bahar ve yazında başlatmış olduğu daha geniş bir çalışmanın "Giriş"i olarak tanımlıyordu. Bu dönem boyunca hegelci örneğin – aslında halisinden bir aldatmaca olduğunu dolambaçsız bir biçimde göstererek – eleştirel (daha o dönemde işçi davasına bağlılığından doğan bir eleştirelilik) gözden geçirme çalışmasını ele aldığı Kreuznach'a (bu aynı yılın Haziran ayında evlendiği eşi Jenny'nin konutu) çekilmişti. Bitmemiş Kreuznach elyazmaları çok sonra yayımlandı (1927'de) ; ama daha bu dönemde, devlet ve devletin sivil toplumla ilişkileri hakkındaki, meslek odaları ve bürokrasiye dair ya da mülkiyete ilişkin düşüncelerini buluruz bu elyazmalarında.

Bu dönemde Fransa, ileri bir burjuva uygarlığını ve devrimci geleneklerin ülkesini temsil ediyordu. Marx'ın Paris'te okuduğu kitaplar, Fransız Devrimi'nin incelenmesi ve Orta Çağ'dan bu yana bir dizi kesintisiz sınıf mücadelesi olarak fransız toplumunun gelişimini açıklayan tarihî akım üzerinde yoğunlaşıyordu : Guizot ve Thierry gibi failler, notlarla dolu defterlerinde bu tarihî akımın örnekleri olarak zikrediliyorlardı. Sonunda toplumsal bir felsefeye ulaşan (kısmen Descartes, özellikle Locke) ve bütün 18. yüzyıl boyunca yönetici sınıflar karşısındaki Ansiklopediciler'in kanıtlarının kuramsal dayanağını oluşturacak olan materyalist felsefeyle de ilgileniyordu aynı zamanda.

Marx için, işçi hareketiyle temas öğreticidir. Daha Almanya'dan ayrılmasından önce ve felsefî alanı henüz terk etmeksizin, bir fikri gerçekleştirme için onu haykırarak ilân etmenin yeterli

olmadığını, ama bizzat gerçeğin kendini bir fikir olarak ortaya koymasına gerektiğini göstermiştir ; kuramla kılıgyı birleştirmek ihtiyacına olan bu inançladır ki, hareket halindeki bir kuramı, sosyalizm ve onunla yöndeş işçi hareketini keşfeder tam da.

Bu dönemde Proudhon'la – daha sonra Bakounine'in de katılacağı – görüşmelerde bulunuyordu hâlâ ; Marx'ın "Hegel'in Hukuk Felsefesine Giriş"te yeniden ele aldığı "proletarya" ve "sınıf" terimlerinin daha o zamanlarda kullanıldığı bir gazete olan ve merkezî postülası işçilerin kurtuluşunun bizzat kendilerinin eseri olacağını ilân eden Flora Tristan'ın "İşçi Birliği"nin yayını da bu dönemdedir.

"Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Giriş" makalesi önemlidir, zira Marx orada proletaryayı insanlığın tümünün kurtarıcısı bir sınıf olarak gösterir ; ama birkaç ay sonra "Vorwärts"da yayımlanmış olan "'Prusya Kralı ve Toplumsal Reform, Bir Prusyalı' Makalesine Eleştirel Kenar Notları" başlıklı çalışması, devrim kuramına katkısı bakımından daha da belirleyicidir.

"Vorwärts" 1844'ün başlarında Paris'te kurulmuş almanca sürekli bir yayındı. 1844'ün Mayıs ayından itibaren yeni müdürü Bernays, dergisinde, daha açık Prusya karşıtı bir eğilime hız verdi ve Heine, Herwegh, Bakounine, Wearth, Marx, Engels, Ruge gibi kişileri beraber çalışmaya çağırırdı. Bu dergiye çok sayıda yazı veren Ruge, makalelerinden birinde "Bir Prusyalı" takma adını kullanır... Mehring'e göre makalesinin yazarlığını Marx'a yüklemek için [okuyucuda onun adını çağrıştırmak amacıyla] kullanmıştı bu takma adı. Söz konusu makalesinde Ruge, IV. Frederic Guillome'un, yoksullara yardım etmekle görevlendirilmiş yetkilileri, bu yardımı almanların bütününe hristiyan hayırseverliğine bırakmalarını emreden kararnameyi eleştiriyordu. Süreli bir yayın olan parisli "La Réforme", yorumunda, bu kararnameyi silezyalı dokumacıların isyanının ardından korkunun ve dinsel inançların etkisi altında alınmış bir önlem olarak sunuyor ve aynı zamanda söz konusu kararnamenin, aslında, Avrupa'nın kaçınamayacağı bir devrimin habercisi olduğunu iddia ediyordu.

Bu polemige bahane olan somut tarihî olgu, silezyalı dokumacıların ayaklanmasıydı. Almanya'nın bu bölgesi, tekstil fabrikalarında çalışan ve eve getirilen işlerle iş günlerinin uzadığını gören işçi yığınlarının yoğunlaştığı bir bölgeydi ; bu el emeğinin sınırsız sömürsü, sermayenin hızlı birikimi için gerçek bir zenginleşme kaynağını oluşturuyordu. Dokumacılar, yalnızca kendi durumlarını değil, ama imalâthane sahiplerininkini de kaygılı bir bilinçlilikle, bir şarkının yardımıyla ifade ediyorlardı :

*"Burada yoksulu ezen
Sefaletin kaynağısınız siz,
Kuru ekmeğini ağzından
Çekip alanlar da siz.*

(...)

*Ama paranız ve mallarınız
Günün birinde uçuverecek
Yağmur yemiş kar gibi...
O zaman sizden kalacak olan ne ?*

4 Haziran'da polis, bir işverenin penceresi altında bu şarkıyı söyleyen bir dokumacıyı tutukladı. İşçilerin cevabı gecikmedi... aynı gün öğleden sonra, kızgın bir kalabalık

sanayicilerin evlerini yağmaladı ve bütün muhasebe kayıtlarını imha ettiler. Ertesi gün üç bin dokumacı, komşu bir köye yollandı ve orada orduya karşı koyarak isyanı sürdürdüler. Kalabalığa ateş açılmasına, bunun ölümlere neden olmasına rağmen, ordu, taş ve sopalarla askerleri köyden kovmayı başaran dokumacıların öfkesini durduramadı. Dönemin hükümeti, isyanı ezerek sonuçlandıran üç piyade bölüğüyle bir topçu bataryası gönderdi asi dokumacıların üzerine. Sağ kalanlar, dağlara ve çevre ormanlara sığındılar.

Marx, burada sunulan makaleyle cevapladı Ruge'ü. Böylece işçi hareketinin değerlendirilmesinde ve yeni hegelmilikten kopuşunda bir adım daha atmış oldu. "Bilinç" kavramı aracılığıyla Marx, proletaryayla felsefeyi birleştirerek ve bunu devrimin etkin bir unsuruna dönüştürerek, etkin felsefe/edilgin proletarya ayrımından kopar.»

Kavramsal problemler ve çeviri sorunları konusunda, okuyucunun, Marx'ın metninden sonra yer alan "Çeviriye İlişkin Açıklamalar" bölümüne başvurmasını salık veririz.

Açıklayıcı Notlar :

¹ "Marx, asla toplumsal sınıflar üzerine bir teori kaleme almamış, ne de bu sınıfları tanımlamıştır." diye iddia eden şu veya bu geri zekâlıların bile var olduğunu söylemek gerekir.

² Bu konuda Maximilien Rubel'in "Marx, Anarşizmin Kuramcısı" veya daha geniş olarak "Marx, Marksizmin Eleştirilmesi" (Payot – 1974) isimli kitaplarına ya da "Marx'ın Görüşüyle Devlet" başlıklı broşürüne bakınız.

³ Etcetera tarafından yapılan bu girişi, Marx'ın söz konusu metnin yazıldığı koşullardaki kimi önemli olaylara yer verdiğini düşünerek buraya alıyoruz ; ama "felsefe", "bilinç" gibi temel kavramlarla, Marx tarafından eleştirilmiş ve yıkılmış diğer kavramları Etcetera'nın değerlendirilme biçimine tamamen karşıyız. Yani Marx, "felsefenin ve proletaryanın birleştirilmesi"ni (bkz. Etcetera'nın yukardaki "Giriş Notu"nun son paragrafı) asla yapmadığı gibi, bunu düşünmedi bile. Tam tersine, bilinç kavramının aksine, "Feuerbach Üzerine Tezler"de şunu söylüyordu :

«Filozoflar ("... şu düşünce fukaraları !" diyordu "Alman İdeolojisi"nde) dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde **yorumlamışlardır** ; oysa sorun onu **değiştirmektir.**» (11. tez)